

PASAULIO ŠVIETIMO STEBĖSENOS ATASKAITA

2021 M.

VIDURIO IR RYTŲ EUROPA,
KAUKAZAS IR VIDURIO AZIJA

Įtrauktis ir ugdymas:
„VISI“ REIŠKIA VISUS

SANTRAUKA

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Global
Education
Monitoring
Report

Network of Education Policy Centers

EUROPEAN AGENCY
for Special Needs and Inclusive Education

Įtrauktis ugdymo sistemoje – įsipareigojimas, puoselėjamas siekiant 4-ojo darnaus vystymosi tikslo (DVT), – yra procesas, kurį sudaro veiksmai, propaguojantys įvairovę, kuriantys bendrumo jausmą ir pagrįsti įsitikinimu, kad kiekvienas žmogus yra vertingas ir turi potencialo. Ugdymo sistemos turi reaguoti į visų besimokančiųjų poreikius ir jų įvairovę laikyti ne problema, o ištekliumi. Kokybiško įtraukiojo ugdymo teikimas yra susijęs su socialine įtrauktimi.

Esminės įžvalgos

Vidurio ir Rytų Europa, Kaukazas bei Vidurio Azija padarė pažangą artėdami prie teisėmis grindžiamo požiūrio į įtraukųjį ugdymą.

- Per pastaruosius 20 metų ugdymo lygis, kuris jau buvo vienas iš aukščiausių pasaulyje, sparčiai kilo. Iškritusių iš mokyklos arba nelankančių mokyklos asmenų skaičius sumažėjo per pusę.
- Dvi iš trijų ugdymo sistemų priėmė įtraukties apibrėžtį, pagal kurią į sistemą įtraukiamos kelios į šalį nustumtos grupės.
- Šalys atsisako medicininio modelio. Negalių turinčių vaikų specialiosiose mokyklose procentas nuo 78 proc. 2005–2006 m. sumažėjo iki 53 proc. 2015–2016 m. Per tą patį laikotarpį gyvenamosiose įstaigose gyvenančių vaikų skaičius sumažėjo 30 proc.
- Mokyklos plečia pagalbos sistemas ir daro jas lankstesnes. Iš 30 peržiūrėtų ugdymo sistemų 23 siūlo konsultavimo ir priežiūros paslaugas, 22 – pagalbą mokantis, o 21 – specialistų ir terapeutų pagalbą.

Tačiau dar toli gražu nepasiekta visiška įtrauktis.

- Daug regiono šalių dar neatsikratė atskirtojo ugdymo, kuris kitados klaidingai laikytas veiksmingu sprendimu, palikimo. Apskritai vienas iš trijų moksleivių, turinčių specialiųjų poreikių, Vidurio ir Rytų Europoje mokosi specialiosiose mokyklose.
- Sakartvele, Kirgizstane ir Mongolijoje neįgalaus jaunimo dalis tarp iškritusių iš mokyklos arba nelankančių mokyklos asmenų yra dvigubai didesnė nei jų dalis tarp mokyklą lankančių asmenų.
- 15-oje iš 30 ugdymo sistemų priėmimas į mokyklą priklauso nuo medicininio ir psichologinio vertinimo bei kitų atrankos procedūrų.
- Kas dabar laikoma įtraukiaja pedagogika, iš tikrųjų gali būti mediciniškai apibrėžtas dėmesys negaliai. Baltarusijos integruotosiose klasėse naudojamos dvi ugdymo programos: standartinė bendrojo ugdymo, o kita – specialiojo ugdymo; bendrai mokoma tik keletu dalykų.

- Šiame regione pasirošęs mokyti skirtingų gebėjimų aplinkose jaučiasi tik vienas iš dviejų mokytojų, o daugiakultūre aplinkose – vienas iš trijų. Senstant mokytojams, šis poreikis tampa dar aktualesnis.
- Moksleivius ir tėvus reikia labiau įtraukti; tik Moldovos Respublika deklaravo, kad moksleivius įtraukia kurdamą ugdymo programas. Kuriant politiką į moksleivių nuomonę retai atsižvelgiama.

Išlieka kitų atskyrimo ir nevienodo vertinimo formų, trukdančių įtraukčiai.

- Apie 60 proc. romų, aškalių ir egiptiečių tautybės jaunuolių Balkanų regione nelanko vidurinės mokyklos. Šių grupių nariams taip pat neproporcingai diagnozuojama protinė negalia. 2018 m. Slovakijoje 42 proc. specialiosiose mokyklose besimokančiųjų sudarė romai.
- Mongolijoje vidurinę mokyklą baigia 94 proc. turtingiausiųjų, tačiau tik 37 proc. neturtingiausiųjų.
- Turkijoje, kurioje yra daugiausiai pasaulyje pabėgėlių, į viešąsias mokyklas priėmė daugiau nei 600 000 sirų, tačiau 37 proc. sirų pabėgėlių vis dar nelanko mokyklos.
- 22-ose iš 30 ugdymo sistemų yra įsteigtos atskiros mokyklos arba klasės kitakalbėms mažumoms. Tokios lygiagrečiai teikiamos paslaugos dažnai neleidžia pasiekti įtraukties.
- Aštrių diskusijų kelia lyčių lygybės ugdymo sistemoje tema. Keliose šalyse tradicinis požiūris į lytis sustiprina lyčių stereotipus.
- Tik 7-ioje iš 23 šalių priimta politika ar veiksmų planai, kur aiškiai įvardijamos ir draudžiamos patyčios mokykloje dėl seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės.
- Per COVID-19 pandemiją iš 23 šalių 76 proc. teikė pagalbą neįgaliesiems moksleiviams (pvz., internetines mokymosi programas vertė į gestų kalbą), o 52 proc. sukūrė lanksčias ir individualaus tempo mokymosi platformas.
- Mažiau šalių padėjo suteikti prieigą prie infrastruktūros atokiose vietovėse (43 proc.), parengė mokomąją medžiagą mažumas sudarantiems kitakalbėms ar teikė papildomą pagalbą neturtingiems namų ūkiams (38 proc.).

Rekomendacijos

4-ajam DVT pasiekti regionui liko paskutinis dešimtmetis, tad, teikiant šias 10 rekomendacijų, atsižvelgiama į giliąsias kliūčių priežastis ir galimybes, kurių suteikia įvairiausi su įtrauktimi susiję klausimai.

1 Padidinti įtraukiojo ugdymo supratimą. Jis turėtų apimti visus besimokančiuosius – „visi“ reiškia visus. Įtraukusis ugdymas turėtų apimti visus besimokančiuosius. Nors didžiojoje dalyje regiono ugdymo sistemų priimtos įtraukties apibrėžtys, kuriomis įvardijamos įvairios į šalį nustumtos grupės, o ne tik moksleiviai, turintys specialiųjų ugdymo poreikių ar negalią, net šis platesnis požiūris turėtų būti laikomas tik vienu etapu siekiant atsisakyti bet kokio kategorinio ar grupėmis grindžiamo apibrėžimo ar besimokančiųjų identifikavimo. Visuose tokio požiūrio diegimo etapuose bus labai svarbi terminija.

2 Didžiausią dėmesį skirti moksleiviams. Įtrauktis nėra tik rezultatas; visų pirma tai yra procesas ir patirtis. Moksleiviai gali jaustis neatstovaujami arba stereotipiškai vertinami mokomojoje medžiagoje. Tačiau jie neįtraukiami rengiant mokymo programas. Be moksleivių tarybų, veikiančių kai kuriose šalyse, mažai duomenų apie tai, kad būtų klausomasi moksleivių nuomonės ir į ją atsižvelgiama. Siekiant teikti kokybiškas ugdymo paslaugas, turi būti svarbus visų požiūris. Teisė būti geros fizinės ir psichinės sveikatos, laimingiems, saugiems bei turintiems ryšį su kitais yra tokia pat svarbi kaip teisė mokytis. Labai svarbi teigiama aplinka klasėje, kurioje mokytojai mato ir skatina moksleivių pastangas. Itin svarbus bendrumo su mokykla ir bendraamžių grupe jausmas, ypač pažeidžiamiems vaikams, kuriems kyla didesnis atskirties pavojus.

3 Dalyvauti prasminguose pasitarimuose su bendruomenėmis ir tėvais. Įtraukties negalima užtikrinti „iš viršaus“. Svarbi įtraukties kliūtis ugdymo sistemoje yra netikėjimas, kad tai pasiekama ar to norima. Tėvai, globėjai, šeimos ir bendruomenės gali nevienodai vertinti lytį, negalią, etniškumą ar religiją, o tai stabdo arba anuliuoja pastangas diegti įtraukiojo ugdymo reformas. Savo ruožtu pažeidžiamus vaikus tėvai gali atsisakyti vesti į bendrojo ugdymo mokyklas, jei mano, kad jos netenkina jų vaikų poreikių. Vyriausybės turėtų užtikrinti erdvę tėvams ir bendruomenėms išreikšti savo nuostatas kuriant politiką. Taip pat reikia sudaryti galimybę tėvams reikšti nuomonę dėl sprendimų, pagrįstų mediciniais ir psichologiniais vertinimais; turi būti sudaryta įtraukiojo alternatyvų.

4 Sudaryti galimybes nevyriausybiniams organizacijoms pateikti savo pasiūlymų ir užpildyti spragas. Užtikrinti, kad jos deda pastangas dėl to paties įtraukties tikslo.

Organizuotą pilietinės visuomenės veiklą vykdančias asmenys yra svarbūs teisės į įtraukiojo ugdymą gynėjai ir prižiūrėtojai. Informacinės kampanijos padeda visuomenei palankiau vertinti įtrauktį. Vyriausybės turėtų sudaryti tokias sąlygas, kad nevyriausybinių organizacijų galėtų stebėti, kaip vykdomi valdžios įsipareigojimai, ir ginti nuo ugdymo atskirtus vaikus. Kadangi nevyriausybinių organizacijų taip pat užpildo teikiamų paslaugų spragas (sudarydamos sutartis su valdžios institucijomis arba veikdamos savo iniciatyva), vyriausybės turi tam vadovauti ir palaikyti dialogą su nevyriausybiniomis organizacijomis, užtikrindamos, kad tokios paslaugos padeda pasiekti įtrauktį, atitinka standartus, nedubliuoja kitų paslaugų teikėjų veiklos ir jomis nekonkuruojama dėl ribotų lėšų. Tokios paslaugos turi būti tvarios, integruotos į nacionalines strategijas, planus bei politiką ir su jais suderintos.

5 Užtikrinti vyriausybės padalinių, sektorių ir pakopų bendradarbiavimą. Įtrauktis ugdymo sistemoje yra tik vienas iš socialinės įtraukties elementų.

Vyriausybės siekiant įtraukties, svarbiausias žodis yra „partnerystė“. Ministerijos, bendrai atsakingos už įtraukiojo ugdymą, turi bendradarbiauti įvardindamos poreikius, keisdamosi informacija ir rengdamos programas. Regione dažna praktika kelioms ministerijoms bendradarbiauti kuriant, įgyvendinant ir koordinuojant politiką. Tačiau reikia labiau dalytis duomenimis, skatinti ankstyvąją intervenciją vaikystėje ir sumažinti neigiamų pirminių sąlygų poveikį pažangai mokykloje ir mokymuisi. Siekiant užtikrinti įtrauktį, reikalingas vertikalus bendradarbiavimas tarp centrinių ir vietinių valdžios institucijų. Siekiant sėkmingos įtraukiojo ugdymo praktikos, labai svarbu kokybę užtikrinti koordinuotais veiksmais.

6 Dalytis žiniomis ir ištekliais. Tai yra vienintelis būdas perėjimui prie įtraukties išlaikyti.

Daugeliu aspektų įtrauktis yra vadybos klausimas. Įvairovės klausimui spręsti skirti žmogiškieji bei materialiniai ištekliai dėl atskirtojo paslaugų teikimo koncentruoti tik keliose vietose ir yra paskirstyti nelygiai. Pasitelkus mechanizmus ir paskatas, šiuos išteklius reikia lanksčiai perskirstyti, taip užtikrinant, kad specialistų žinos bendrojo ugdymo mokykloms padėtų pereiti prie įtraukties. Taip pat reikia keisti finansavimo mechanizmus. Dėl specialaus atskiro ugdymo finansavimo, susieto su formaliais socialinių ir medicininių tarnybų sprendimais, tėvai, mokyklos ir vietinės valdžios institucijos strategiškai siekia teisių į išteklius. Šalys lėšas turėtų skirti pagal įvardytus mokyklų ar vietinių valdžios institucijų pagalbos tarnybų poreikius.

7

Taikyti universalų dizainą. Užtikrinti, kad įtraukiosios sistemos kiekvienam besimokančiajam padėtų pasiekti potencialą.

Paprasta, bet veiksminga universalaus dizaino idėja ugdymo srityje apima mokyklų pastatų, pritaikytų neįgaliejiems moksleiviams, projektavimą. Išplėsta ši idėja apibūdina lanksčias mokymosi aplinkas. Dar nevisiškai išnaudotas didžiulis pagalbinių technologijų naudojimo neįgaliesiems moksleiviams potencialas. Tačiau esminė idėja, kad, taikant lanksčias priemones, galima pašalinti moksleivių ir sistemų sąveikos kliūtis, apima ne tik formą, bet ir turinį. Visi moksleiviai turėtų mokytis pagal tas pačias lanksčias, aktualias ir prieinamas programas. Reikia įveikti iššūkius, kylančius dėl to, kaip vadovėliuose pateikiama lyčių lygybė ar etninė tapatybė. Pritaikytas vertinimas turėtų padėti moksleiviams pasiekti pažangą ir padidinti galimybes specialiųjų ugdymo poreikių turintiems moksleiviams.

8

Parengti, įgalinti ir motyvuoti mokytojus bei pagalbą teikiančius darbuotojus. Juos visus reikia parengti mokyti visus moksleivius.

Mokytojai įtraukties turi būti mokomi ne kaip specialios temos, bet kaip vieno iš pagrindinių dalykų, įtrauktų į pradžines ir tęstinės ugdymo programas, kad nebūtų propaguojamas įsišaknijęs požiūris, jog kai kurie moksleiviai yra atsilikę ir negeba mokytis. Licencijuojant ir sertifikuojant mokytojus, su įtrauktimi susiję gebėjimai ne visada vertinami. Mokyklų vadovai turi būti pasiruošę išdėstyti ir įdiegti įtraukiuosius mokyklos moralinius principus. Pagalbą teikiantiems darbuotojams dažnai trūksta laiko, kuris skiriamas kitoms pagalbos mokytojams ir moksleiviams veikloms. Mokytojų padėjėjai neturėtų vieni atsakyti už moksleivius – tokia praktika gali lemti jų atskyrimą.

9

Duomenis apie įtrauktį rinkti atidžiai ir pagarbiai. Vengti klijuoti etiketes, nes jos pasmerkia gėdai.

Duomenų rinkimo pastangas nukreipiant į įvardytas grupes, neturintiems palankių sąlygų lengviau būti matomiems. Tačiau taip vaikams gali būti klijuojamos etiketės, o tai gali sukelti užburtą ratą. Gauti išsamių ar patikimų duomenų negali būti svarbiau nei užtikrinti, kad nebūtų daroma žala nė vienam moksleiviui. Ne visi vaikai, susiduriantys su įtraukties kliūtimis, priklauso įvardijamai ar atpažįstamai grupei, o kiti priklauso daugiau nei vienai grupei. Ugdymo valdymo informacinės sistemos turi aprėpti indėlį, procesus, išdirbį ir pasekmes visiems moksleiviams, ir ne tik dėl išteklių paskirstymo, bet ir kitais tikslais. Jos turi pabandyti stebėti, kaip moksleiviai patiria įtrauktį, ir tai turi būti įtraukta į kokybės užtikrinimo bei atskaitomybės sistemą. Stebėseną turi būti paremta įtraukiaja metodologija.

10

Mokytis iš kolegų. Pereiti prie įtraukties nėra lengva.

Įtrauktis ugdymo sistemoje – tai nevienodo vertinimo (diskriminavimo) atsisakymas. Negalima diktuoti nei šio perėjimo tempo, nei konkretaus kelio; kiekviena visuomenė gali pasirinkti skirtingą kelią. Tačiau daug ko galima pasimokyti dalijantis įžvalgomis visais lygmenimis, pasitelkiant mokytojų tinklus ir mokymosi bendruomenes ar nacionalines, regionines ir pasaulines platformas. Naudojantis politinio dialogo galimybėmis, ugdymo sistemas reikia pakreipti taip, kad įvairovė būtų vertinama kaip sveikintinas dalykas.

© UNESCO, 2021 m.
Pirmasis leidimas
2021 m. išleido
Jungtinių Tautų švietimo, mokslo
ir kultūros organizacija,
Ugdymo politikos centrų tinklas
ir Europos specialiojo
ir inkluzinio ugdymo plėtros agentūra

Išvertė „Paspirtu Multilingual Translation Services“
Grafinį dizainą sukūrė „Blossom“
Sumaketavo „Blossom“
Sumodeliavo UNESCO
Viršelio nuotrauka: UNICEF/UNI42671/
Roger LeMoynne

Šią trumpą
2021 m. Vidurio ir Rytų Europos, Kaukazo
ir Vidurio Azijos regioninę ataskaitą bei
visą susijusią medžiagą galima
atsisiųsti čia:
Bit.ly/Eurasia2021inclusion

Šis leidinys pasiekiamas
laisvai, pagal
Attribution-ShareAlike 3.0 IGO
(CC-BY-SA3.0 IGO) licenciją (<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/igo/>).

Naudojantys šio leidinio turinį
sutinka, kad jiems būtų taikomos
UNESCO atvirosios prieigos
saugyklos naudojimo sąlygos.

Esama licencija taikoma tik
leidinio tekstiniam turiniui.
Norint naudoti medžiagą, kuri aiškiai
nurodant nepriklauso UNESCO,
reikia iš anksto paprašyti leidimo šiuo adresu:
publication.copyright@unesco.org.